

ԳՈՀԱՐ ԱԴՈՆՑ

ՀՀ հակակոռուպցիոն կոմիտեի ներիքն անվտանգության և վերահսկողության վարչության ՀԿԳ ավագ քննիչ,
ՀՀ Եվրոպական համալսարանի իրավագիտության ֆակուլտետի դասախոս,
Ռուս-Հայկական (Սլավոնական) համալսարանի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

ԱՆՍԵՂՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆԽԱՎԱՐԿԱԾԻ ԽԱԽՏՍԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՈՒՄ

Սույն հոդվածը նվիրված է Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարական իրավունքում անմեղության կանխավարկածի խախտման արդյունքում առաջացող իրավական հետևանքների և խախտված իրավունքի պաշտպանության մեխանիզմների ուսումնասիրությանը: Հետազոտության արդիականությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ թեև անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը լայնորեն ուսումնասիրված է ինչպես միջազգային, այնպես էլ ներպետական իրավական դաշտում, դրա խախտման պարագայում առաջացող իրավական հետևանքները և արդյունավետ պաշտպանության միջոցները դեռևս ամբողջական գիտական վերլուծության չեն ենթարկվել:

Հոդվածում ուսումնասիրվել են անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի միջազգային և ներպետական իրավական հիմքերը՝ անդրադառնալով Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասին, ՀՀ Սահմանադրությանը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքին, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքին:

Վերլուծության արդյունքում արձանագրվել է, որ անմեղության կանխավարկածի խախտումները կարող են դրսևորվել ինչպես դատավարական, այնպես էլ ոչ դատավարական գործողություններով:

Հատուկ ուշադրություն է դարձվել ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Սեդրակ Քոչարյանի վերաբերյալ թիվ ԵԳ/0112/11/19 գործով արտահայտված իրավական դիրքորոշմանը, որով դատարանը տարբերակել է անմեղության կանխավարկածի խախտման դեպքերը՝ ըստ դրանց դատավարական և ոչ դատավարական բնույթի: Հոդվածում հիմնավորվում է, որ նման մոտեցումը լիարժեք և արդյունավետ լուծում չի ապահովում, քանի որ քրեական վարույթի շրջանակներում պաշտոնատար անձանց ոչ դատավարական գործողություններով թույլ տրված խախտումները հաճախ ավելի մեծ ազդեցություն են ունենում անձի հեղինակության և հանրային ընկալման վրա, քան դատավարական խախտումները:

Հեղինակը առաջարկում է անմեղության կանխավարկածի խախտման հետևանքները տարբերակել ոչ թե գործողության դատավարական կամ ոչ դատավարական բնույթով, այլ խախտում թույլ տված սուբյեկտների կարգավիճակով: Եթե խախտումը թույլ է տրվել քրեական վարույթի շրջանակներում գործող հանրային մասնակցի կամ դատարանի կողմից, ապա իրավական պաշտպանությունը պետք է իրականացվի քրեադատավարական մեխանիզմներով՝ ներառելով դատական երաշխիքների վարույթում բողոքարկման հնարավորությունը և հրապարակային ներողություն խնդրելու պարտականության սահմանումը: Իսկ մասնավոր անձանց կամ քրեական վարույթի հետ կապ չունեցող սուբյեկտների կողմից թույլ տրված խախտումների դեպքում կիրառելի կարող են լինել քաղաքացիաիրավական պաշտպանության միջոցները:

Հոդվածում առաջարկվում են նաև օրենսդրական փոփոխություններ՝ ուղղված արդարացված անձանց ռեաբիլիտացիայի արդյունավետության բարձրացմանը, մասնավորապես՝ վարույթ իրականացնող մարմինների կողմից արդարացման կամ քրեական հետապնդման դադարեցման վերաբերյալ հրապարակային հաղորդագրությունների պարտադիր տարածման միջոցով:

Հիմնաբառեր - Անմեղության կանխավարկածի սկզբունք, անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի խախտում, քրեադատավարական պաշտպանության մեխանիզմներ, քաղաքացիաիրավական պաշտպանության միջոցներ, դատավարական և ոչ դատավարական գործողություններ, արդարացված անձի ռեաբիլիտացիա, քրեական վարույթի հրապարակայնություն:

Ներածություն

Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքն իր տեղն է գտել «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի» 11-րդ հոդվածում, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասում, «Քաղաքացիական և քաղաքական

իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի» 14-րդ հոդվածում, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների մասին Անկախ Պետությունների Համագործակցության Կոնվենցիայի» 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասում: Հաշվի առնելով, որ Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է վերոգրյալ բոլոր միջազգային փաստաթղթերին, ուս-

տի անմեղության կանխավարկածն իր առանցքային տեղն է զբաղեցնում ՀՀ Սահմանադրության, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում:

Այս սկզբունքի նպատակն է կանխել անձի նկատմամբ որպես հանցագործի վաղաժամ և չարաբացված վերաբերմունքը, ինչպես նաև ծառայում է որպես անձի իրավունքների և ազատությունների հարգման և պաշտպանության երաշխիք: Այն թե որքանով է նշված սկզբունքը պահպանվում պետության կողմից խոսում է կոնկրետ պետության տարածքում օրինականության և հումանիզմի սկզբունքների մակարդակի մասին: Անմեղության կանխավարկածից ամենափոքր շեղումն էլ հանգեցնում է արդարադատության ոլորտում օրինականության սկզբունքի խախտմանը և քաղաքացիների իրավունքների ու օրինական շահերի ոտնահարմանը:

Անմեղության կանխավարկածի նպատակը ինչպես քրեական վարույթի մասնակիցների դատավարական զսպվածության պահպանումն է, այնպես էլ այլ անձանց զսպված վերաբերմունքը ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի նկատմամբ, ինչը պետք է բացառի ի սկզբանե մեղադրական ուղղվածությունը և այսպես ասած կողմակալությունը, անմեղ համարվելու իրավունքների խախտումը:

Առանց այս սկզբունքի հնարավոր չէր լինի ապահովել քրեական դատավարության կողմերի հավասարությունը, ինչն իրականում արդեն իսկ շատ բարդ է, հաշվի առնելով նրանց փաստացի հնարավորությունների էական տարբերությունները:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի համաձայն.

1. Հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:

2. Չապացուցված մեղավորությունը հավասարագոր է ապացուցված անմեղությանը:

3. Մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը կամ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին ցույց տալ որևէ աջակցություն: Մեղադրյալի անմեղության ապացուցման պարտականությունը չի կարող դրվել նաև նրա պաշտպանի, օրինական ներկայացուցչի, գույքային պատասխանողի և նրա ներկայացուցչի վրա: Մեղադրանքի ապացուցման և ի պաշտպանություն մեղադրյալի բերված փաստարկների հերքման պարտականությունը հանրային քրեական հետապնդման դեպքում կրում է դատախազը, իսկ մինչդատական վարույթում՝ նաև քննիչը: Մասնավոր քրեական հետապնդման դեպքում այդ պարտականու-

թյունը կրում են տուժողը և նրա ներկայացուցիչը:

4. Մեղադրանքն ապացուցված լինելու վերաբերյալ բոլոր ողջամիտ կասկածները, որոնք չեն փարատվել սույն օրենսգրքի դրույթներին համապատասխան պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում, մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մի շարք նախադեպային որոշումներում փաստում է, որ անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը երաշխավորում է հանցանքի կատարման մեջ մեղադրվող անձի՝ միջազգայնորեն ճանաչված հիմնարար իրավունքը՝ համարվելու անմեղ մինչև մեղադրական դատական ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելը: Այդ սկզբունքի վրա են խարսխված քրեադատավարական առանցքը կազմող մի շարք ինստիտուտներ: Այդ պատճառով, ինչպես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը և Մարդու իրավունքների կոմիտեն, այնպես էլ Վճռաբեկ դատարանը մշտապես կարևորել են անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի պահպանումը քրեական վարույթի ողջ ընթացքում՝ սկսած դրա ամենավաղ փուլից՝:

Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետի մեկնաբանման շրջանակներում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

- հայտարարությունն այն մասին, որ անձին պարզապես կասկածում են հանցագործություն կատարելու մեջ, պետք է հստակորեն տարբերակվի այն բացահայտ արված հայտարարությունից, որ անհատը, թեպետ դեռ չի կայացվել վերջնական մեղադրական եզրակացություն, կատարել է տվյալ հանցագործությունը ,

- անմեղության կանխավարկածի խախտում է այն դեպքը, երբ դատական որոշման կամ պաշտոնատար անձի կողմից արված հայտարարության մեջ կարծիք է արտահայտվում հանցանքի կատարման մեջ մեղադրվող անձի մեղքի վերաբերյալ՝ նախքան նրա մեղքը կհաստատվի օրենքով սահմանված կարգով⁴,

- անմեղության կանխավարկածը որպես քրեական գործի վարույթի դատավարական երաշխիք, ի թիվս այլնի, որոշակի պահանջներ է սահմանում՝ կապված դատական իշխանության մարմինների կամ այլ հանրային պաշտոնատար անձանց կողմից կասկածյալի (մեղադրյալի, ամբաստանյալի) մեղավորության վերաբերյալ կանխակալ արտահայտությունների հետ⁵ շեշտադրելով վերջիններիս կողմից կատարվող հայտարարություններում բառերի ընտրության կարևորությունն այն դեպքում, երբ խոսքը գնում է հանցանքի կատարման մեջ օրենքով սահմանված կարգով չմեղադրված և չդատապարտված անձանց մասին⁶:

Անկախ նրանից, որ բոլոր պետությունները և օրենդորդներն և նախադեպային որոշումներում

հստակ արձանագրել են անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի կարևորությունը, սակայն իրականության մեջ բազմաթիվ են իրավիճակները, երբ քննարկվող սկզբունքը ոտնահարվում է: Տվյալ պարագայում առաջանում է հարց. ի՞նչ իրավական հետևանքներ պետք է առաջանան անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի խախտման պարագայում և իր խախտված իրավունքների համար ի՞նչ ընթացակարգով անձը կարող է ստանալ իրավական պաշտպանություն:

Թեև անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը իրավական գիտության մեջ բազմիցս դարձել է քննարկման առարկա, սակայն դրա խախտման դեպքում առաջացող իրավական հետևանքներն ու դրանց համար հայցող պաշտպանության մեխանիզմները դեռևս ամբողջ ծավալով ուսումնասիրված չեն:

Սույն հոդվածի նպատակներն են ուսումնասիրել անմեղության կանխավարկածի հնարավոր խախտման դեպքերը, վեր հանել քննարկվող սկզբունքի խախտման արդյունքում առաջող հնարավոր հետևանքները, ուսումնասիրել անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի խախտման դեպքում իրավական պաշտպանություն հայցելու մեխանիզմները, դրա վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումը, վեր հանել առաջացող խնդիրներն ու առաջարկել լուծման տարբերակներ:

Թեմայի ուսումնասիրության արդյունքում ներկայացվել են անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի խախտման պարագայում առաջացող իրավական հետևանքների և դրանց վերականգման համար իրավական պաշտպանություն ստանալու մեխանիզմների տեսլականը և դրա հիման վրա առաջ քաշվող օրենսդրական հնարավոր փոփոխությունները:

Հոդվածը կազմված է՝

1. Ներծությունից, որտեղ ներկայացվել է թեմայի արդիականությունը, գիտական նորույթը, ուսումնասիրության նպատակները:

2. Հոդվածի մեթոդաբանությունից, որտեղ նկարագրվել են հետազոտության ընթացքում կիրառված մեթոդները:

3. Հետազոտության հիմնական մասը, որտեղ ներկայացվել են թեմայի քննարկումն ու դրա արդյունքները:

4. Եզրակացություն, որտեղ ամփոփվել է ուսումնասիրված նյութն ու ներկայացվել են հնարավոր առաջարկները:

5. Գրականության ցանկ, որտեղ ներկայացվել են թեմայի վերաբերյալ գիտական աշխատանքները, ինչպես նաև միջազգային դատական ակտերն ու ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումները:

Հոդվածի մեթոդաբանություն.

Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են անալիզի, ինդուկցիայի, դեդուկցիայի, ընդհանրացման, իրավահամեմատական, տրամաբանական վերլուծության, համակարգակառուցվածքային և իրավական մոդելավորման մեթոդները:

Հետազոտության թեմայի քննարկումն ու արդյունքները.

Ինչպես հայտնի է իրավունքի ընդհանուր տեսությունից, իրավական յուրաքանչյուր նորմի պարտադիր տարր է դրա չկատարման համար նախատեսված սանկցիան, որով արտահայտվում է պետության բացասական գնահատականը իրավական նորմի պահանջների խախտման և դրանք խախտած անձանց նկատմամբ: Պետությունը՝ ի դեմս իր մարմինների և պաշտոնատար անձանց, ստանձնել է մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության ապահովման պարտականությունը:

Քննարկվող սկզբունքի հիմնական բաղադրիչները երեքն են.

1. անձը հանցագործության մեջ մեղավոր կարող է ճանաչվել բացառապես օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով (անձի դատավարական կարգավիճակի կանոն և երաշխիք),

2. անձը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը, մեղադրանքի ապացուցման պարտականությունը կրում են քրեական հետապնդման մարմինները (ապացուցման բեռի կանոն),

3. չփարատված կասկածները մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի (ապացույցների գնահատման կանոն):

Այս բաղադրիչներից վերջին երկուսը կարելի է բնութագրել որպես քրեադատավարական բաղադրիչներ, որոնց խախտման դեպքում առաջացող իրավական հետևանքներն արձանագրված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով և կարող են հանգեցնել ինչպես պացույցի կորստի, այնպես էլ անձի արդարացման: Սակայն անմեղության կանխավարկածի բուն էությունը միայն սկզբունքի դատավարական բաղադրատարրերի մեջ չէ: Սկզբունքի կարևոր դերակատարումը նրանում է, որ անձը համարվի անմեղ, քանի դեռ դրա հակառակը չի ապացուցվել օրենքով սահմանված կարգով:

Խոսելով անմեղության կանխավարկածի կարևորության մասին Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը բազմիցս անդրադարձ է կատարել նաև դրա խախտման հնարավոր դեպքերին: Դատարանը սկզբունքի խախտման հնարավոր դեպքերն ու դրա հետևանքները քննարկել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համատեքստում որոշ դեպքերում արձանագրելով ընդհանուր դատավարության անարդարացիությունը: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը մի շարք նախադեպային որոշումներում ընդգծել է, որ անմեղու-

թյան կանխավարկածի խախտում է համարվում ցանկացած պաշտոնական հայտարարություն կամ դատական ակտ, որով արտահայտվում է անձի մեղավորության վերաբերյալ դիրքորոշում՝ նախքան նրա մեղքի ապացուցումը օրենքով սահմանված ընթացակարգով : Այլ կերպ՝ ոչ միայն դատարանները, այլև պաշտոնատար անձինք մինչև դատավճռի կայացումը պարտավոր են գերծ մնալ անձին հրապարակայնորեն մեղավոր ներկայացնելուց : Սա վերաբերում է թե՛ պետական իշխանության ներկայացուցիչների հայտարարություններին, թե՛ մինչդատական փուլերում տրվող ձևակերպումներին՝ անզույշ խոսքերի օգտագործում, որը ենթադրում է մեղավորություն : Նման դեպքերը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից գնահատվում են որպես Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի խախտում :

Պաշտոնատար անձինք իրենց հրապարակային ելույթներում պարտավոր են պահպանել անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը և մեղադրյալին չհամարեն մեղավոր մինչև դատավճռի ուժի մեջ մտնելը : Ինչպես քննիչը, այնպես էլ դատախազը չեն որոշում մեղադրյալի վերջնական մեղավորությունը, այդ մասին նրանց հետևությունները միայն ենթադրություններ են : Դատարանը մինչև գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի կայացման պահին իր գործողություններով, այդ թվում՝ որոշումներով, որևէ կերպ չպետք է սուբյեկտիվ դիրքորոշում հայտնի ամբաստանյալին ներկայացված քրեական մեղադրանքի հիմնավորվածության կամ անհիմն լինելու մասին : Դատարանը չի կարող հանդես գալ ո՛չ մեղադրանքի, ո՛չ էլ պաշտպանության կողմում, չի կարող կատարել նրանց պարտականությունները : Պետությունը պետք է ապահովի դատարանի անկախությունը և անկողմնակալությունը :

Անդրադառնալով դատախազի կողմից անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի պահպանության սահմաններին Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ միանշանակ է, որ դատախազը պարտավոր է ապահովել անձի անմեղության կանխավարկածը և գերծ մնալ այնպիսի ձևակերպումներից, որոնք կասկածի տակ կղմեն անձի անմեղությունը : Սակայն այս պնդումը բացարձակ չէ, քանի որ վերջիվերջո դատախազը քրեական դատավարության կարգավորումների համաձայն հանդես է գալիս մեղադրանքի կողմում և մեղադրանք է պաշտպանում դատարանում : Դատական նիստի ընթացքում մեղադրանքի պաշտպանության գործառույթն իրականացնելիս դատախազի վրա չի կարող տարածվել անմեղության կանխավարկածի պահպանման բացարձակ արգելք՝ կատարված արտահայտությունների տե-

սանկյունից, քանի որ առնվազն տարակուսելի կլինի, եթե դատախազը մեղադրանք պաշտպանելիս հենց ինքը կասկածի տակ դնի մեղսագրվող արարքը ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի կողմից կատարված լինելու փաստը :

Բայց միաժամանակ, հասկանալի է, որ նույն դատախազը, դատական նիստերի դահլիճից դուրս, հանդիսանալով պաշտոնատար անձ և տվյալ պահին այլևս չիրականացնելով մեղադրանքին պաշտպանության իր սահմանադրական լիազորությունը, պարտավոր է զգուշավորություն ցուցաբերել խոսքում, օրինակ հարցազրույցներ տալիս :

14. «Զաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածի շրջանակներում նշել է, որ անմեղության կանխավարկածը ենթադրում է նաև իրավունք՝ արժանանալու այդ սկզբունքին համապատասխան վերաբերմունքի : Հետևաբար, այն պարտականություն է հանրային իշխանության բոլոր ներկայացուցիչների համար՝ ձեռնպահ մնալու վարույթի արդյունքը կանխորոշելուց :

Պաշտոնատար անձանց կողմից հրապարակային ելույթներում անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի պաշտպանության հարցը սերտ կապված է նաև խոսքի ազատության և իրավապահ համակարգի գործունեության հրապարակայության սկզբունքի հետ : Հասարակության հետաքրքրությունը տեղի ունեցող հանցագործությունների նկատմամբ բարձր է, քանի որ դրանք առնչվում են բնականոն կյանքի տարբեր ոլորներին, ուստի նաև առաջ է գալիս անհրաժեշտություն տեղի ունեցող հանցագործությունների դեպքերի մասին իրազեկել նաև հասարակությանը : Հրապարակայնության սկզբունքը կարևոր է նաև իրավապահ համակարգի թափանցիկության և հաշվետվողականության, ինչպես նաև քրեական իրավունքի խնդիրների, մասնավորապես, ընդհանուր պրեվենցիայի տեսանկյունից : Սակայն միաժամանակ կարևոր է արձանագրել, որ հրապարակայնության շեմն ու անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի պահպանությունը իրարից բաժանվում են շատ նուրբ գծով և սկզբունքին չվնասալու համար յուրաքանչյուր դեպքում պետք է առանձնահատուկ զգուշավորություն դրսևորել :

Այս կապակցությամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը ևս դիրքորոշումներ է հայտնել՝ նշելով, որ Դատարանը տարբերակում է այն արտահայտությունները, որոնք ուղղակի կասկածի մասին են, այն արտահայտություններից, որոնք ուղղակիորեն ամրագրում են անձի մեղավորությունը :

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասն արգելում է

պետական պաշտոնյաների կողմից ընթացիկ քրեական հետաքննությունների վերաբերյալ հայտարարություններ անելը, որոնք հանրության մոտ ձևավորում են խրախուսում են կասկածյալի մեղավոր լինելու վերաբերյալ կարծիք և կանխորոշում են իրավասու դատական մարմնի կողմից փաստերի գնահատումը¹¹ : Այնուամենայնիվ, իշխանությունները կարող են հանրությանը տեղեկություններ տրամադրել հասարակությանը տեղի ունեցող քրեական հետաքննությունների մասին, այնքանով, որքանով դա արվում է անհրաժեշտ գոյությունս՝ :

Նշվածի հետ մեկտեղ հարկ է, որ անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը կարող է խախտվել ոչ միայն պաշտոնատար անձանց, այլ նաև զանգվածային լրատվական միջոցների և այլ ֆիզիկական անձանց կողմից: Բնականաբար նշված դեպքերում անմեղության կանխավարկածի խախտման ազդեցությունն անձի վրա նույնը չէ, ուստի և դրա իրավական հետևանքները նույնը չեն կարող լինել:

Քննարկվող հարցի առնչությամբ կարևոր է հասկանալ

1. Ի՞նչ հետևանքներ պետք է առաջանան անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի խախտման դեպքում,

2. Ինչ իրավական ընթացակարգի միջոցով անձը կարող է ստանալ իրավական պաշտպանություն,

3. Հրապարակայնության սկզբունքի ապահովման հետևանքով արդյոք տուժում է անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը և ինչպես կարելի է կարգավորել դրանց հարաբերակցությունը:

Անմեղության կանխավարկածի խախտման դեպքում առաջացող իրավական հետևանքների խնդրին անդրադարձել է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանը՝ Սեդրակ Ռոբերտի Քոչարյանի վերաբերյալ 2022 թվականի նոյեմբերի 24-ի թիվ ԵԴ/0112/11/19 գործով: Մասնավորապես, քննարկվող դեպքում բողոքաբերը, որը հանդիսացել է ՀՀ գլխավոր դատախազությունը, պնդել է, որ հրապարակված հաղորդագրության բովանդակությամբ թույլ չի տրվել Ս. Քոչարյանի անմեղության կանխավարկածի խախտում, քանի որ հրապարակման մեջ ըստ էության արձանագրվել է, որ նախաքննության փուլում գտնվող քրեական գործով Ս. Քոչարյանին առաջադրվել է մեղադրանք, շարադրվել է մեղադրանքի ձևակերպումը և առկա է ծանուցում առ այն, որ ենթադրյալ հանցանքի մեջ կասկածվողը կամ մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:

Անդրադառնալով անմեղության կանխավարկածի խախտման դեպքում քրեադատավարական ընթացակարգով իրավական պաշտպանություն

հայցելու մեխանիզմներին ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ գործնականում անմեղության կանխավարկածը կարող է խախտվել՝ իր բնույթով ընթացակարգային և նյութական առումներով: Օրինակ՝ ընթացքի մեջ գտնվող վարույթի շրջանակներում անձի անմեղության կանխավարկածը խախտող հայտարարություններ անելը, որը չի ազդում գործով վերջնական որոշման կայացման վրա, անմեղության կանխավարկածի ընթացակարգային խախտում է :

Մինչդեռ, անմեղության կանխավարկածի այնպիսի խախտումները, որոնք պաշտպանության կողմի ապացույցների անտեսմամբ, ազդում են դատական ակտի կամ այլ վերջնական որոշման բովանդակության վրա (ինչպես օրինակ՝ Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով սույն որոշման 13.1-րդ կետում ներկայացված վճռի), իրենց բնույթով նյութական են:

Դատարանն արձանագրել է, որ եթե անմեղության կանխավարկածի նյութական բնույթի խախտումները կարող են թույլ տրվել, որպես կանոն, քրեական վարույթի հանրային մասնակիցների կողմից, ապա ընթացակարգային բնույթի խախտումներ կարող են կատարել ինչպես հանրային մասնակիցները, այնպես էլ վարույթի մասնավոր մասնակիցները, ավելին՝ նույնիսկ վարույթի մասնակից չհանդիսացող պետական իշխանության ներկայացուցիչներ, մարմիններ, պաշտոնատար անձինք, զանգվածային լրատվության միջոցներ, այլ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձինք: Այսինքն՝ հանցանքի կատարման մեջ մեղադրվող անձի անմեղության կանխավարկածը կարող է խախտվել ինչպես վարույթն իրականացնող մարմնի, այնպես էլ առհասարակ քրեական դատավարության սուբյեկտի կարգավիճակ չունեցող անձանց կողմից: Նման պայմաններում առաջ է գալիս անմեղության կանխավարկածի խախտման կապակցությամբ արդյունավետ իրավական պաշտպանություն հայցելու անհրաժեշտությունը, որը նույնպես կարևորվում է մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային մարմինների կողմից: Այս առումով հատկանշական են Եվրոպական կոմիտեի 13-րդ հոդվածի առնչությամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումները: Այս համատեքստում դատարանը մի շարք գործերով ընդգծել է, որ Եվրոպական կոմիտեի 13-րդ հոդվածը պահանջում է ներպետական պաշտպանության միջոցի առկայություն՝ Եվրոպական կոմիտեի հայտով նախատեսված՝ «վիճարկելի» բողոքի էությունը քննելու և համապատասխան օգնություն տրամադրելու համար, չնայած որ պայմանավորվող պետություններին տրվում է որոշակի թույլատրելի հայեցողության շրջանակ՝ կապված այն ձևի հետ, որով նրանք կատարում են Եվրոպական կոմիտեի հայտը:

թով նախատեսված իրենց պարտականությունները :

Բացի այդ, դատարանը կարևորել է, որ 13-րդ հոդվածով պահանջվող պաշտպանության միջոցը պետք է լինի «արդյունավետ»՝ ինչպես գործնականում, այնպես էլ օրենսդրության մեջ, ընդ որում՝ դրա կիրառումը չպետք է անարդարացիորեն խոչընդոտվի պետության գործողություններով կամ բացթողումներով: Ավելին, հարկ է նաև հիշատակել, որ ազգային դատական համակարգերի արդյունավետության խնդիրների վերաբերյալ 2004 թվականի մայիսի 12-ի թիվ R (2004) 6 հանձնարարականի հավելվածում Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեն անդամ պետություններին հորդորել է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո վերանայել իրենց իրավական համակարգերը և, ըստ անհրաժեշտության, օրենսդրության կամ դատական որոշումների միջոցով ամրագրել անհրաժեշտ և պատշաճ միջոցներ՝ երաշխավորելու համար Եվրոպական կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով նախատեսված՝ իրավական պաշտպանության արդյունավետությունը :

Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշման համաձայն, որը ակտուալ է մինչ օրս, քանի որ քրեադատավարական համապատասխան կանոններում խնդրի լուծմանն ուղղված որևէ միջոց չի ձեռնարկվել, փաստվել է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի համաձայն՝ «1. Հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված որոշումների և գործողությունների օրինական և հիմնավոր չլինելու դեմ բողոքները դատարան կարող են ներկայացվել կասկածյալի, մեղադրյալի, պաշտպանի, տուժողի, քրեական դատավարության մասնակիցների, այլ անձանց կողմից, որոնց իրավունքները և օրինական շահերը խախտվել են այդ որոշումներով և գործողություններով, և եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից: (...)

5. Բողոքը ճանաչելով հիմնավորված՝ դատավորը որոշում է կայացնում անձի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության մասին: Գտնելով, որ բողոքարկված գործողությունները կատարված են օրենքին համապատասխան, և անձի իրավունքները կամ ազատությունները խախտված չեն, դատարանը որոշում է կայացնում բողոքը մերժելու մասին: Դատավորի որոշման պատճենն ուղարկվում է դիմողին և վարույթն իրականացնող մարմնին»:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Անձի պատիվը, արժանապատվությունը, գործարար համբավը ենթակա

են պաշտպանության այլ անձի կողմից հրապարակայնորեն արտահայտված վիրավորանքից և զրպարտությունից՝ սույն օրենսգրքով և այլ օրենքներով սահմանված դեպքերում ու կարգով»:

Դատարանի դիրքորոշման համաձայն գործնականում անմեղության կանխավարկածը կարող է խախտվել տարբեր եղանակներով: Ուստի, ելնելով պետություններին տրված իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների որոշակիացման թույլատրելի հայեցողության շրջանակից՝ կարևոր է քրեադատավարական գործիքակազմի կիրառմամբ խախտված անմեղության կանխավարկածի կապակցությամբ իրավական պաշտպանություն հայցելու ընթացակարգերը տարբերակել իրավունքի այլ ճյուղերով նախատեսված իրավական պաշտպանության հնարավորություններից:

Այս առումով քրեադատավարական գործիքակազմը, մասնավորապես՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կառուցակարգը, կիրառելի է օրենսդրի կողմից սահմանված անհրաժեշտ պայմանների առկայության դեպքում: Այսպես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածով նախատեսված ընթացակարգը կիրառելի է «օրենսգրքով նախատեսված որոշումների [կայացման] և գործողությունների [կատարման]» արդյունքում խախտված անմեղության կանխավարկածի կապակցությամբ իրավական պաշտպանություն հայցելիս: Այսինքն՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասի վերլուծությունից բխում է, որ հետագա դատական վերահսկողության առարկան քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված որոշումներն են և գործողությունները: Այլ կերպ՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության կարգով կարող են բողոքարկվել վերոնշյալ սուբյեկտների՝ քրեական վարույթի շրջանակում կայացված այն որոշումներն ու կատարված այն գործողությունները, որոնք ենթադրաբար հակասում են քրեադատավարական օրենքի պահանջներին: *Ուստի, մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կառուցակարգը կարող է կիրառելի լինել քրեադատավարական իրավահարաբերությունների շրջանակում թույլ տրված անմեղության կանխավարկածի խախտումների դեպքում:*

Մինչդեռ, գործնականում հանցանքի կատարման մեջ մեղադրվող անձի անմեղության կանխավարկածը կարող է խախտվել ոչ միայն դատավարական (դատավարական գործողություններով կամ դատավարական որոշումներով), այլ նաև ոչ դատավարական գործունեության (մամլո ասուլիսներին մասնակցելով, հրապարակային արտահայտություններ, մամլո հաղորդագրություններ անելու)

www.aradaradatuluyjournal.com

արդյունքում: Ըստ այդմ էլ, անմեղության կանխավարկածի ենթադրյալ խախտման դեպքում իրավական պաշտպանություն հայցելու մեխանիզմները պետք է տարբերակվեն՝ ելնելով այդ խախտման բնույթից և այն թույլ տվող անձի ex officio կարգավիճակից: Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անմեղության կանխավարկածի խախտման դեպքում մինչ քրեադատավարական գործիքակազմի կիրառմամբ իրավական պաշտպանություն հայցելը, կարևոր է պատշաճ գնահատման ենթարկել, թե ա) արդյո՞ք անմեղության կանխավարկածը ենթադրաբար խախտելիս ex officio անձը հանդես է եկել որպես քրեադատավարական սուբյեկտ, բ) արդյո՞ք անմեղության կանխավարկածը ենթադրաբար խախտվել է քրեադատավարական բնույթ կրող, քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված ընթացակարգերի շրջանակներում: Նշվածի առումով պետք է նկատի ունենալ, որ անձի անմեղությունը խախտող պաշտոնատար անձի՝ քրեադատավարական սուբյեկտ լինելու հանգամանքը դեռևս բավարար չէ քրեադատավարական գործիքակազմի կիրառմամբ իրավական պաշտպանություն հայցելու կառուցակարգը գործադրելու համար: Այսպես, պետք է նկատի ունենալ, որ քրեադատավարական սուբյեկտները կարող են կատարել նաև ոչ դատավարական գործողություններ, օրինակ՝ քրեական վարույթն իրականացնող քննիչը կարող է հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող գործով քննչական մարմնի անունից հարցազրույց տալ զանգվածային լրատվության միջոցներին և իր հայտարարություններով կասկածի տակ դնել հանցանքի կատարման մեջ մեղադրվող անձի անմեղությունը: Մեկ այլ օրինակի դեպքում՝ համապատասխան քննչական մարմինը կարող է տեղեկատվություն հրապարակել իր պաշտոնական կայքէջում կամ սոցիալական ցանցի էջում՝ հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող գործով և ևս իր հայտարարություններով կասկածի տակ դնել հանցանքի կատարման մեջ մեղադրվող անձի անմեղությունը: Նման դեպքերում, թեև անձի անմեղության կանխավարկածը խախտող հայտարարություններն արվում են քրեադատավարական սուբյեկտի կամ մարմնի կողմից, սակայն հանցանքի կատարման վերաբերյալ հանրությանը տեղեկատվություն տրամադրելու համար ո՛չ հարցազրույց տալը, ո՛չ էլ կայքէջում համապատասխան տեղեկատվություն տրամադրելը քրեադատավարական բնույթ չունեն, դրանք չէ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված գործողություններ չեն: Հետևաբար, համանման իրավիճակներում անձն իր անմեղության կանխավարկածի խախտված իրավունքի կապակցությամբ իրավական պաշտպանություն չի կարող հայցել քրեադատավարական գործիքակազմի կիրառմամբ:

Ուստի, մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության քրեադատավարական կառուցակարգը կարող է անմեղության կանխավարկածի խախտման դեպքում իրավական պաշտպանության արդյունավետ գործիքակազմ ծառայել միայն, եթե վերոհիշյալ իրավունքը ենթադրաբար խախտվել է վարույթն իրականացնող մարմնի դատավարական գործունեության ընթացքում վերջինիս կայացրած որոշումներով կամ կատարած դատավարական գործողություններով: Այս առումով, որպես օրինակ կարող է դիտարկվել Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի գործը, որտեղ դիմումատուն իր նկատմամբ գործի վարույթը կարճելու դատավարական որոշման մեջ տեղ գտած, իր անմեղության կանխավարկածը խախտող ձևակերպումների կապակցությամբ իրավական պաշտպանություն էր հայցել քրեադատավարական գործիքակազմի կիրառմամբ՝ դրանց իրավաչափությունը վիճարկելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի շրջանակներում:

Վերոգրյալի հետ մեկտեղ, հարկ է նշել, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, Եվրոպական կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքի համատեքստում, քննարկելով անմեղության կանխավարկածի ենթադրյալ խախտման դեպքում իրավական պաշտպանության հնարավոր եղանակների հարցը, կայուն նախադեպային իրավունք է ձևավորել, որ իրավունքի պաշտպանության քաղաքացիաիրավական միջոցները կարող են արդյունավետ լինել: Մասնավորապես, մի շարք գործերով պատվի և արժանապատվության քաղաքացիաիրավական պաշտպանության միջոցները, որոնք նյութական փոխհատուցման հետ մեկտեղ նախատեսում են իրավունքի խախտման փաստի ճանաչում և խախտման դադարեցում, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից գնահատվել են իբրև արդյունավետ Եվրոպական կոնվենցիայի իմաստով :

Հետևաբար, վերոգրյալ իրավական դիրքորոշումների հաշվառմամբ, Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ քրեադատավարական իրավահարաբերություններից դուրս, դատավարական բնույթ չկրող գործողություններով անձի անմեղության կանխավարկածի խախտման դեպքում հանցանքի կատարման մեջ մեղադրվող անձն իրավական պաշտպանություն կարող է հայցել քաղաքացիական դատավարության ընթացակարգով: Այս առումով կարևոր է նկատի ունենալ, որ մինչև մեղադրական դատական ակտի կայացումը և դրա օրինական ուժի մեջ մտնելը, անձի անմեղությունը կասկածի տակ դնող հայտարարությունները կամ գործողությունները կարող են դիտարկվել որպես միջամտություն՝ անձի պատվի և արժանապատվու-

թյան նկատմամբ: Նման պայմաններում, վարույթն իրականացնող մարմնի ոչ դատավարական գործունեության կամ քրեական վարույթի շրջանակում ոչ դատավարական սուբյեկտների կողմից անձի անմեղության կանխավարկածի ենթադրյալ խախտման դեպքում վերջինս կարող է օգտվել օրինակ՝ վիրավորանքի կամ գրպարտության համար ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված իրավական պաշտպանության միջոցներից, որոնք փոխհատուցման հետ մեկտեղ նախատեսում են նաև ներողություն խնդրելու, համապատասխան տեղեկությունը հերքելու հնարավորություն: Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ այս առումով արդեն իսկ ձևավորվել է համապատասխան իրավակիրառ պրակտիկա, երբ անմեղության կանխավարկածի խախտման կապակցությամբ հայցվել է իրավական պաշտպանություն՝ քաղաքացիական օրենսդրությամբ նախատեսված գործիքակազմի կիրառմամբ:

Վերոգրյալ դիրքորոշումը կարծում են ամբողջական և արդարացի լուծում չի առաջարկում անմեղության կանխավարկածի խախտման պարագայում առաջացող հետևանքների տեսանկյունից: Առաջին հերթին պետք է հստակ արձանագրել, որ խոսքը գնում է ըստ էության քրեադատավարական սկզբունքի մասին, որի խախտումը փաստացի առաջացնում է այլ ճյուղային իրավունքներով նախատեսված պատասխանատվություն: Այսինքն քրեադատավարական սկզբունքի խախտման հետևանքների վերաբերյալ կանոններ քրեադատավարական նորմերում բացակայում են: Փաստացի ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշմամբ արձանագրվել է, որ վարույթի շրջանակներում ոչ դատավարական գործողությունների արդյունքում քրեադատավարական սկզբունքի խախտումն առաջացնում է քաղաքացիական կանխավարկածի հետևանքներ: Իհարկե քաղաքացիական ընթացակարգով խախտված իրավունքի պաշտպանությունը կարող է արդյունավետ միջոց հանդիսանալ խախտված իրավունքների վերականգնման տեսանկյունից, սակայն ոչ բոլոր պարագաներում:

Ըստ էության անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի պաշտպանության թիրախը հանդիսանում է անձի անունն ու բարի համբավը, ուստի թեև քաղաքացիական գործիքակազմը կարող է որոշակի առումով բարոյական և ֆինանսական փոխհատուցում տրամադրել անձին, սակայն այն ունակ չէ ամբողջ ծավալով վերականգնեն անձի խախտված իրավունքը: Բացի այդ, գաղտնիք չէ, որ քրեադատավարական նորմերն ունեն ավելի «ուժեղ» ազդեցություն և որոշակի առումով ավելի մեծ իմպերատիվություն, քան քաղաքացիական կանխավարկածի նորմերը: Վերոգրյալը հիմնավորվում է նրանով, որ օրինակ քաղաքացիական դատարանների կողմից կայացված դատական ակտերի պարտա-

դիրության պահանջի չպահպանումը վերջնարդյունքում առաջացնում է քրեաիրավական հետևանքներ՝ դատական ակտի դիտավորյալ չկատարման համար առաջացնելով քրեական պատասխանատվություն:

Այսինքն, թեև քաղաքացիական պաշտպանության մեխանիզմները կարող են արդյունավետ լինել, սակայն դրանք չեն կարող բավարար համարվել անմեղության կանխավարկածի խախտման դեպքում իրավական պաշտպանություն ստանալու տեսանկյունից:

Խոսելով սկզբունքի խախտման դեպքում առաջացող հետևանքների և դրանց համար հայվող իրավական պաշտպանության մասին, փաստորեն ՀՀ վճռաբեկ դատարանը այն տարանջատել է ըստ խախտման հիմք հանդիսացող գործողությունների տեսակի՝ դատավարական և ոչ դատավարական գործողություններ:

Մինչդեռ, օրինակ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը դրանք տարանջատել է ըստ խախտում թույլտված սուբյեկտների: Մասնավորապես, Դատարանն արձանագրել է, որ երբ անմեղության կանխավարկածը խախտող արտահայտությունները կատարվել են մասնավոր անձանց կամ կազմակերպությունների կողմից, օրինակ՝ թերթ, հրատարակումներ, և չեն հանդիսանում պետական մարմինների կողմից տրամադրված պաշտոնական տեղեկատվության որևէ մասի բառացի վերարտադրություն (կամ այլ կերպ՝ դրա ուղղակի մեջբերում), ապա Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետի շրջանակներում խնդիր չի առաջանում, սակայն կարող է առաջանալ 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից (տես՝ Mityanin and Leonov v. Russia, 2019 թ., §§ 102 և 105, ինչպես նաև Mulosmani v. Albania, 2013 թ., § 141, և McCann and Healy v. Portugal, 2022 թ., §§ 65-66):

Այսինքն, ՄԻԵԴ նախադեպային որոշումներից կարելի է փաստել, որ մասնավոր անձանց և պաշտոնատար անձանց կողմից անմեղության կանխավարկածի խախտման դեպքում տարբերակված մոտեցում է դրսևորվում: Մասնավոր անձանց և ՉԼՄ-ների կողմից որևէ անձի անմեղության կանխավարկածի խախտման պարագայում խոսքը գնում է ոչ թե այդ սկզբունքի ավելի լայն իմաստով դատավարական խախտման, այլ անձի մասնավոր կյանքի, այն է պատվի և արժանապատվության մասին: Թեև ՉԼՄ-ների և մասնավոր անձանց կողմից անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի խախտումը ևս կարող է հետևանքներ առաջացնել անձի համար, սակայն այն չունի նույն ուժգնությունը, ինչ կոնկրետ քրեական վարույթի հետ առնչություն ունեցող պաշտոնատար անձի կողմից քրեադատավարական սկզբունքի խախտումը: Հարկ է նշել, որ նշվածը վերաբերում է նաև քրեական վարույթի հետ առնչություն չունեցող պաշտոնատար

անձանց կողմից անմեղության կանխավարկածի խախտման դեպքերին: Այսինքն անկախ զբաղեցրած պաշտոնից, եթե անմեղության կանխավարկածի սկզբունք թույլ տված անձն առնչություն չունի քրեական վարույթի հետ, ապա նրա գործողությունները պետք է դիտարկվեն անձի մասնավոր կյանքին վնասող իրավահարաբերությունների համատեքստում:

Վերոգրյալի դեպքում, ըստ ՄԻԵԴ նախադեպային որոժման առաջանում են Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքի խախտման հետևանքներ, ինչն էլ ներպետական իրավունքում կարող է դրսևորվել քաղաքացիաիրավական հետևանքների տեսքով և այդ քաղաքացիաիրավական օրենսդրությամբ նախատեսված պաշտպանության մեխանիզմները կարող են արդյունավետ լինել:

Թեև վերոգրյալ որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագարել է, որ, եթե պաշտոնատար անձն անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը խախտել է դատավարական գործողության արդյունքում, ապա այդ պարագայում կարող է հայցել քրեադատավարական պաշտպանություն, սակայն որևէ կերպ անդրադարձ չի կատարել, թե ինչ հետևանք դա կարող է առաջացնել: Եթե այս պնդումը վերաբերում է անմեղության կանխավարկածի այն բաղադրատարրերին, որոնք հանգեցնում են անօրինական դատական ակտի կայացման կամ քրեադատավարական նորմերի էական խախտմամբ ապացույցի ձեռք բերման, ապա պարզ է, որ դա հանգեցնելու է քրեադատավարական նորմերով նախատեսված իրավական հետևանքների:

Ինչ վերաբերում է քրեական վարույթի ընթացքում կամ դրա ավարտից հետո վարույթին առնչություն ունեցած պաշտոնատար անձանց կողմից ոչ դատավարական գործողությունների արդյունքում անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի խախտման իրավական հետևանքներին, ապա գտնում են, որ դրանց համար քաղաքացիաիրավական պաշտպանության մեխանիզմների նախատեսումը որևէ պարագայում չի կարող հանդիսանալ արդյունավետ պաշտպանության միջոց:

Նշվածի առնչությամբ տարանջատենք երկու հնարավոր իրավիճակ: Առաջին դեպքում իրավապահ մարմինները, ապահովելով հասարակության կողմից հանրորեն վտանգավոր արարքների մասին տեղեկացված լինելու անհրաժեշտությունը և իրենց գործունեության հրապարակայնությունը, կատարում են տարբեր բնույթի հրապարակումներ, որոնցից շատերի դեպքում ենթադրյալ հանցանք կատարած անձնանց նույնականացումը խնդիր չի առաջացնում: Նման հրապարակումները նույնիսկ զգուշավորության դեպքում որևէ կոնկրետ անձի կողմից որևէ հանցանքի կատարման մասին հասար-

ակության մեջ որոշակի կարծիք են ստեղծում: Հետագայում, որոշակի ժամանակ անց, անձը, ում վերաբերյալ կատարվել էին հրապարակումները կարող է ազատվել քրեական պատասխանատվությունից, նրա նկատմամբ կարող է արդարացման դատավճիռ կայացվել, սակայն արդեն այս պարագայում որևէ հրապարակում այդ մասին տեղի չի ունենում:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 43-րդ կետի համաձայն ռեաբիլիտացիան Հայաստանի Հանրապետության կողմից արդարացված մեղադրյալին Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությանը համապատասխան տրվող հատուցումն, ինչպես նաև նրա իրավունքների վերականգնումն է:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 164-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Արդարացված մեղադրյալն իրավունք ունի պահանջելու անօրինական քրեական հետապնդում հարուցելու, հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու, դատապարտելու, ինչպես նաև իրավունքների կամ ազատությունների անօրինական այլ սահմանափակումների հետևանքով իրեն պատճառված վնասի հատուցում:

2. Արդարացված մեղադրյալը որպես հատուցում իրավունք ունի ստանալու՝

1) աշխատավարձը, թոշակը, նպաստը կամ այլ եկամուտը, որից նա զրկվել է.

2) գույքն առգրավելու, արգելադրելու, բռնագրավելու կամ այլ կերպ տնօրինելու հետևանքով պատճառված վնասը.

3) անազատության մեջ գտնվելու հետևանքով ծախսված գումարը.

4) փաստաբանին վճարված գումարը.

5) վճարված դատական ծախսերը:

3. Արդարացված մեղադրյալն իրավունք ունի նաև՝

1) վերականգնվելու նախկին աշխատանքում (նախկին պաշտոնում), իսկ դրա անհնարինության դեպքում ստանալու համարժեք աշխատանք (պաշտոն) կամ նախկին աշխատանքը (պաշտոնը) կորցնելու հետևանքով պատճառված վնասի դրամական փոխհատուցում.

2) բոլոր տեսակի աշխատանքային ստաժների մեջ հաշվակցելու անազատության մեջ պահելու ձևով պատիժը կրելու ժամանակը.

3) վերականգնվելու պատվավոր կամ զինվորական կոչումը, կարգը, աստիճանը, որակավորման դասը կամ պետական պարգևը:

Այսինքն, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրությամբ թեև նախատեսված է արդարացվածի ռեաբիլիտացիայի ինստիտուտ, սակայն որևէ դրույթ նախատեսված չէ այն դեպքերի համար, երբ որոշակի անձի կողմից որևէ ենթադրյալ հանցանք կատարելու մասին նախկինում կատար-

վել են հրապարակումներ, այդ թվում՝ իրավապահ մարմինների կողմից քրեական վարույթներով մամուլի հաղորդագրություններ են տարածվել, սակայն անձն, օրինակ, դատարանի դատավճռով ճանաչվել է անմեղ: Գտնում են, որ անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի բովանդակային պաշտպանության համար անհրաժեշտ է կատարել օրենսդրական փոփոխություն, որով որպես արդարացված անձի ռեաբիլիտացիա բոլոր այն դեպքերում, երբ համապատասխան մարմինների կողմից դեռևս նախաքննության փուլում կատարվել են քրեական վարույթի մասին հրապարակումներ, որոնք հետագայում հերքվել են կայացված եզրափակիչ դատավարական կամ դատական ակտով, ապա օրենսդրորեն պետք է նախատեսել անձի անմեղության մասին վկայող հրապարակման պարտադիրությունը սահմանող պարտականություն: Վարույթ իրականացնող մարմինը ի սկզբանե քրեական վարույթի մասին հրապարակումներ կատարելով նաև պետք է նախատեսվի, որ հետագայում հրապարակելու է նաև այդ վարույթի վերջնական արդյունքը, որն էլ հանրության մոտ ամբողջական պատկեր կստեղծի որևէ հանցանքին անձի առնչության մասին:

Ինչ վերաբերում է երկրորդ իրավիճակին, ապա դրանք ներառում են այնպիսի դեպքերը, երբ վարույթի շրջանակներում հանրային մասնակցի կամ դատարանի կողմից ոչ դատավարական գործողությունների արդյունքում, մասնավորապես հրապարակային ելույթներով, խախտվում է անձի անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը:

Ինչպես արդեն իսկ նշվել է, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ ոչ դատավարական գործողությունների արդյունքում անձի անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի խախտման համար անձը կարող է իրավական պաշտպանություն հայցել քաղաքացիաիրավական պատասխանատվության տիրություն:

Միաժամանակ գտնում են, որ վարույթի հանրային մասնակիցների կողմից անմեղության կանխավարկածի խախտման ազդեցությունն անձի վրա նույնը չէ ինչ մասնավոր անձանց կողմից մեղա խախտում թույլ տալու դեպքում: Առավել ևս, երբ խոսք է գնում վարույթին անմիջական մասնակցություն ունեցող պաշտոնատար անձանց գործողությունների մասին: Օրինակ, նախաքննություն իրականացնող քննիչի կողմից հարցազրույցի ընթացքում թույլ են տրվում X-ի կողմից հանցանք կատարելու վերաբերյալ պնդումներ: Նման դիտարկումները հասարակության մեջ առաջացնում են միանշանակ կարծիք X-ի հանցագործ լինելու վերաբերյալ: Նույնիսկ այն պարագայում, եթե հետագայում անձի վերաբերյալ որոշում կայացվի հանրային քրեական հետապնդումն արդարացնող հիքնով դադարեցնելու, կամ անձն արդարացվի

րացվի Դատարանի կողմից, միևնույն է հասարակության մեջ անձն արդեն իսկ պիտակավորված է լինելու որպես հանցագործ: Նման պարագայում նախաքննություն իրականացնող քննիչի արտահայտությունները, թեև չեն հանդիսանում դատավարական գործողություն, բայց ավելի մեծ վնաս կարող են հասցնել անձին, քան դատավարական խախտումները:

Քրեական վարույթի շրջանակներում անմեղության կանխավարկածների խախտման դեպքերի մեծամասնությունը տեղի է ունենում վարույթի հանրային մասնակիցների կողմից ոչ դատավարական գործողությունների արդյունքում՝ հրապարակումներ, հարցազրույցներ և այլն: Նման գործողությունների հետևանքները որպես կանոն շատ ավելի լայն տարածում են ունենում, քան դատավարական որոշումների կամ գործողությունների կատարման դեպքում, ուստի առաջինի պարագայում հետևանքներն ավելի մեծ ու վնասակար են: Նման իրավիճակում պաշտոնատար անձը թեև չի կատարում որևէ դատավարական գործողություն, սակայն այնուամայնիվ խախտումը թույլ է տալիս քրեական վարույթի շրջանակներում լիազորություններ իրականացնելիս, ուստի դրա համար առաջացող հետևանքները ևս պետք է նախատեսված լինեն քրեադատավարական օրենսդրությամբ: Տվյալ պարագայում քաղաքացիաիրավական մեխանիզմների միջոցով պաշտպանության հայցումը կարող է լինել օժանդակ միջոց, բայց չի կարող փոխարինել քրեական վարույթի շրջանակներում պաշտպանություն ստանալու հնարավորությունը:

Քրեաիրավական պաշտպանության հնարավոր միջոցների կիրառման հնարավորությունները քննարկելիս հարկ է նշել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 164-րդ հոդվածի 4-րդ մասի իրավական կարգավորումը, որի համաձայն՝ արդարացված մեղադրյալի պահանջով քրեական հետապնդում հարուցած մարմինը պարտավոր է հրապարակային ներողություն հայցել նրանից:

Այն իրավիճակներում, երբ քրեական վարույթի շրջանակներում վարույթի հանրային մասնակիցների կամ դատարանի ոչ դատավարական գործողությունների արդյունքում խախտվում է անձի անմեղության կանխավարկածը, ապա անձը նույնիսկ մինչև արդարացված կարգավիճակ ստանալը պետք է հնարավորություն ունենա վարույթն իրականացնող մարմնի գործողությունը բողոքարկելու դատական երաշխիքների վարույթի շրջանակում, իսկ Դատարանն էլ բողոքի քննարկման արդյունքում մեղադրյալից հրապարակային ներողություն հայցելուն պարտավորեցնելու մասին որոշում կայացնելու հնարավորություն ունենա: Այս կարգի սահմանումը կարևոր է նաև այն առումով, որ այնուամենայնիվ քրեական վարույթի շրջանակներում քրեադատավարական սկզբունքի խախտումը

կառաջացնի քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված պարտականություն և կհանդիսանա զսպիչ մեխանիզմ ոչ դատավարական գործողություններով անձի անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը խախտելու հարցում:

Վերոգրյալի իրականացման համար անհրաժեշտ է փոփոխություն կատարել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 299-րդ հոդվածում՝ անձի համար սահմանելով հնարավորություն դատական երաշխիքների վարույթի շրջանակներում ստանալ իր խախտված իրավունքի պաշտպանություն: Անհրաժեշտ է նաև կատարել փոփոխություն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 164-րդ հոդվածում՝ մեղադրյալի համար սահմանելով հնարավորություն պահանջել քրեական հետապնդում հարուցած մարմնին պարտավորեցնել հրապարակային ներողություն հայցել նրանից:

Ի հիմնավորումն վերոգրյալի հարկ է նշել, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր նախադեպային որոշումներում արձանագրել է, որ նույնիսկ այն դեպքում, եթե մեղադրյալը հետագայում՝ վերջնաբողյունքում, ճանաչվել է մեղավոր, չի զրկում նրան նախաքննության ընթացքում իր անմեղության կանխավարկածի խախտումն արձանագրելու և խախտված իրավունքի վերականգնում պահանջելու հնարավորությունից¹:

Եզրակացություն:

Ամփոփելով վերոգրյալը, պետք է փաստել, որ անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի խախտման դեպքում քաղաքացիաիրավական մեխանիզմներով պաշտպանության հայցումը արդյունավետ է, բայց ոչ ամբողջական: Թեև ՀՀ

վճռաբեկ դատարանն առաձին անգամ անդրադարձել է քննարկվող սկզբունքի խախտման դեպքում առաջացող հետևանքներին, այնուամենայնիվ եզրահանգում ենք, որ պաշտպանության մեխանիզմների տարանջատման հիմքում դնելով գործողությունների դատավարական կամ ոչ դատավարական լինելու փաստը, առաջացող խնդրի կապակցությամբ Գատարանն ամբողջական և համապարփակ լուծում չի առաջարկել, ուստի գտնում են, որ անմեղության կանխավարկածի խախտման հետևանքները պետք է տարանջատել ոչ թե դատավարական և ոչ դատավարական գործողությունների տեսակյունից, այլ ելնելով խախտում թույլ տված սուբյեկտների շրջանակից:

Եթե խախտումը թույլ է տրվել մասնավոր անձի կամ քրեական վարույթի հետ առնչություն չունեցող պաշտոնատար անձի կողմից, ապա այն պետք է դիտարկվի ՄԻԵԿ-ի 8-րդ հոդվածի շրջանակներում և ներպետական իրավունքում կարող է դրսևորվել քաղաքացիաիրավական պաշտպանության մեխանիզմներով, իսկ եթե խախտումը թույլ է տրվել քրեական վարույթի շրջանակներում՝ վարույթի հանրային մասնակցի կամ դատարանի կողմից, ապա այն պետք է պաշտպանվի քրեադատավարական պաշտպանության մեխանիզմով՝ սահմանելով պաշտոնատար անձի գործողությունները դատական երաշխիքների վարույթի շրջանակում բողոքարկման և դրա արդյունքում հրապարակային ներողություն հայցելու պարտականության սահմանման հնարավորություն:

¹ М. С. Строгович. Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности /М. С. Строгович. -М.: Наука, 1984. -С. 65):

² ՀՀ Վճռաբեկ Գատարանի որոշումը Սեդրակ Քոչարյանի վերաբերյալ թիվ ԵԳ/0112/11/19 քրեական գործով

³ Matijasevic v. Serbia գործով 2006 թվականի սեպտեմբերի 19-ի վճիռը, զանգատ թիվ 23037/04, 48-րդ կետ:

⁴ Garycki v. Poland գործով 2007 թվականի փետրվարի 6-ի վճիռը, զանգատ թիվ 14348/02, 66-րդ կետ

⁵ Allenet de Ribemont v. France գործով 1996 թվականի օգոստոսի 7-ի վճիռը, զանգատ թիվ 15175/89, 35-36-րդ

⁶ կետեր, Nesták v. Slovakia գործով 2007 թվականի փետրվարի 27-ի վճիռը, զանգատ թիվ 65559/01, 88-րդ կետ:

⁷ Daktaras v. Lithuania գործով 2000 թվականի հոկտեմբերի 10-ի վճիռը, զանգատ թիվ 42095/98, 41-րդ կետ

⁸ Giedrius Nemeiksis “The challenges of the presumption of innocence in Lithuanian Criminal Proceedings”, November, 2024, հասանելի՝ https://www.researchgate.net/publication/385568693_The_Challenges_of_the_Presumption_of_Innocence_in_Lithuanian_Criminal_Proceedings.

⁹ European Court of Human Rights - Case of Vardan Martirosyan v. Armenia (Application no. 13610/12), 2021 թվականի հունիսի 15-ի որոշումը // LawEuro, 2021, URL: <https://laweuro.com/?p=15291>

¹⁰ Allenet de Ribemont v. France, 1995, §§ 37 and 41, Peša v. Croatia, 2010, § 149, Gutsanovi v. Bulgaria, 2013, §§ 194-198, Konstas v. Greece, 2011, §§ 43 and 45, Daktaras v. Lithuania, 2000, § 42, Khuzhin and Others v. Russia, 2008, § 96

¹¹ Գրետա Արզումանյան, Արմինե Քարդումյան, «Անմեղության կանխավարկածի որոշ հիմնախնդիրները ԱՀ քրեական դատավարությունում», հասանելի <https://arar.sci.am/dlibra/publication/375413/edition/346199/content>

¹² Իսմիլովը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, 2008, § 161; Բուտկիչյուսն ընդդեմ Լիտվայի, 2002, § 53):

¹² Ֆատուլլաս ընդդեմ Ադրբեջանի, 2010, § 159; Ալենետ դը Ռիբենոն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 1995, § 38; Գարիցկի ընդդեմ Լեհաստանի, 2007, § 69):

¹³ Amal Clooney, Philippa Webb, *The Right to a Fair Trial in International Law*, Oxford University Press (2020), էջ 249:

¹⁴ Petropavlovskis v. Latvia գործով 2015 թվականի հունվարի 13-ի վճիռը, գանգատ թիվ 44230/06, 91-րդ կետ:

¹⁵ Ազգային դատական համակարգերի արդյունավետության խնդիրների վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի՝ 2004 թվականի մայիսի 12-ի թիվ R (2004) 6 հանձնարարականի հավելվածը, 4-րդ կետ:

¹⁶ ՀՀ Վճռաբեկ Գատարանի որոշումը Սեդրակ Քոչարյանի վերաբերյալ թիվ ԵԳ/0112/11/19 քրեական գործով

¹⁷ ՀՀ Վճռաբեկ Գատարանի որոշումը Սեդրակ Քոչարյանի վերաբերյալ թիվ ԵԳ/0112/11/19 քրեական գործով

¹⁸ Dušan Matijašević ընդդեմ Serbia, 2006 թ., § 49, Miroslav Nešák ընդդեմ Slovakia, 2007 թ., § 90)

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ազգային դատական համակարգերի արդյունավետության խնդիրների վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի՝ 2004 թվականի մայիսի 12-ի թիվ R (2004) 6 հանձնարարականի հավելվածը, 4-րդ կետ:

2. Գրետա Արգումանյան, Արմինե Քարդումյան, Անմեղության կանխավարկածի որոշ հիմնախնդիրները ԱՀ քրեական դատավարությունում, հասանելի <https://arar.sci.am/dlibra/publication/375413/edition/346199/content>, վերջին ակցելություն 14.05.2026թ.:

3. ՀՀ Վճռաբեկ Գատարանի որոշումը Սեդրակ Քոչարյանի վերաբերյալ թիվ ԵԳ/0112/11/19 քրեական գործով

4. М. С. Строгович. Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности /-М.: Наука, 1984. - С. 65

5. Amal Clooney, Philippa Webb, *The Right to a Fair Trial in International Law*, Oxford University Press (2020), 249 էջ:

6. Allenet de Ribemont v. France գործով 1996 թվականի օգոստոսի 7-ի վճիռը, գանգատ թիվ 15175/89

7. Giedrius Nemeiksis “The challenges of the presumption of innocence in Lithuanian Criminal Proceedings”, November, 2024, հասանելի՝ https://www.researchgate.net/publication/385568693_The_Challenges_of_the_Presumption_of_Innocence_in_Lithuanian_Criminal_Proceedings, վերջին հասանելիություն՝ 14.05.2026թ.

8. Garycki v. Poland գործով 2007 թվականի փետրվարի 6-ի վճիռը, գանգատ թիվ 14348/02

9. Daktaras v. Lithuania գործով 2000 թվականի հոկտեմբերի 10-ի վճիռը, գանգատ թիվ 42095/98,

10. Matijasevic v. Serbia գործով 2006 թվականի սեպտեմբերի 19-ի վճիռը, գանգատ թիվ 23037/04

11. Dušan Matijašević v. Serbia, 2006 թվականի դեկտեմբերի 19-ի վճիռը, գանգատ թիվ 23037/04

12. Nešák v. Slovakia գործով 2007 թվականի մայիսի 27-ի վճիռը, գանգատ թիվ 65559/01,

13. Petropavlovskis v. Latvia գործով 2015 թվականի հունվարի 13-ի վճիռը, գանգատ թիվ 44230/06,

References

1. Evropaayi khorhurd, Nakhararneri komite, «Azkayin datakan hamakargeri ardyunavetutyany khndirneri veraberyal handznarakan» t’iv R (2004) 6, 12 mayisi 2004 t’., havelvats, ket 4:

2. Greta Arzumanyan, Armine Kardumyan, «Anmeghut’yan kankhavarkatsi vorosh himnakhndirnery AH qreakan datavarut’yunum», hasaneli` Armenian Scientific Articles Repository

3. (verjin hasaneliut’yun` 14.05.2026 t’.):

4. HH Vchrrabek dataran, Sedrak Kocharyani veraberyal voroshum, qreakan gorc t’iv ED/0112/11/19:

5. М. S. Strogovich, Pravo obvinyaemogo na zashchitu i prezumpciya nevinovnosti, Moskva: Nauka, 1984, s. 65.

6. Amal Clooney, Philippa Webb, *The Right to a Fair Trial in International Law*, Oxford University Press, 2020, p. 249.

7. Allenet de Ribemont v. France gorcov 1996 t’vakani ogostosi 7-i vchiry, gangat t’iv 15175/89:

8. Giedrius Nemeiksis, “The Challenges of the Presumption of Innocence in Lithuanian Criminal Proceedings”, November 2024, hasaneli` ResearchGate publication

9. (verjin hasaneliut’yun` 14.05.2026 t’.):

10. Garycki v. Poland gorcov 2007 t’vakani petrvari 6-i vchiry, gangat t’iv 14348/02:

11. Daktaras v. Lithuania gorcov 2000 t’vakani hoktemberi 10-i vchiry, gangat t’iv 42095/98:

12. Matijasevic v. Serbia gorcov 2006 t’vakani septemberi 19-i vchiry, gangat t’iv 23037/04:

13. Dušan Matijašević v. Serbia, 2006 t’vakani dektemberi 19-i vchiry, gangat t’iv 23037/04:

14. Nešák v. Slovakia gorcov 2007 t’vakani mayisi 27-i vchiry, gangat t’iv 65559/01:

15. Petropavlovskis v. Latvia gorcov 2015 t’vakani hunvari 13-i vchiry, gangat t’iv 44230/06:

Գոար Ադոնց

Старший следователь по особо важным делам Управления внутренней безопасности и контроля Антикоррупционного комитета Республики Армения
 Преподаватель юридического факультета Европейского университета Армении
 Соискатель кафедры уголовного права и уголовно-процессуального права Российско-Армянского (Славянского) университета

РЕЗЮМЕ

*Правовые последствия нарушения презумпции невиновности в
 уголовно-процессуальном праве Республики Армения*

Настоящая статья посвящена исследованию правовых последствий нарушения презумпции невиновности и механизмов защиты нарушенного права в уголовно-процессуальном праве Республики Армения. Актуальность исследования обусловлена тем, что, несмотря на широкое изучение принципа презумпции невиновности как в международном, так и во внутригосударственном правовом поле, правовые последствия его нарушения и эффективные средства правовой защиты до настоящего времени не подвергались комплексному научному анализу.

В статье исследованы международно-правовые и внутригосударственные основы принципа презумпции невиновности с обращением к пункту 2 статьи 6 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод, Конституции Республики Армения, Уголовно-процессуальному кодексу Республики Армения, а также к прецедентной практике Европейского суда по правам человека и Кассационного суда Республики Армения.

В результате проведенного анализа установлено, что нарушения презумпции невиновности могут проявляться как посредством процессуальных, так и непроцессуальных действий.

Особое внимание уделено правовой позиции Кассационного суда Республики Армения, выраженной по делу Седрака Кочаряна № ЕД/0112/11/19, согласно которой случаи нарушения презумпции невиновности разграничиваются в зависимости от их процессуального или непроцессуального характера. В статье обосновывается, что подобный подход не обеспечивает полного и эффективного решения проблемы, поскольку нарушения, допущенные должностными лицами в рамках уголовного производства посредством непроцессуальных действий, зачастую оказывают более существенное влияние на репутацию лица и общественное восприятие, чем процессуальные нарушения.

Автор предлагает разграничивать правовые последствия нарушения презумпции невиновности не по критерию процессуального или непроцессуального характера действий, а исходя из статуса субъекта, допустившего нарушение. Если нарушение допущено публичным участником уголовного производства либо судом, правовая защита должна осуществляться уголовно-процессуальными механизмами, включая возможность обжалования в рамках производства по судебным гарантиям и возложения обязанности принесения публичных извинений. В случаях же нарушения со стороны частных лиц или субъектов, не связанных с уголовным производством, применимыми могут выступать гражданско-правовые средства защиты.

В статье также предлагаются законодательные изменения, направленные на повышение эффективности института реабилитации оправданных лиц, в частности посредством установления обязанности распространения публичных сообщений об оправдании лица либо прекращении уголовного преследования со стороны органов, осуществляющих производство.

Ключевые слова: Принцип презумпции невиновности, нарушение принципа презумпции невиновности, уголовно-процессуальные механизмы защиты, гражданско-правовые механизмы защиты, процессуальные и не процессуальные действия, реабилитация оправданного лица, публичность уголовного судопроизводства.

Gohar Adonts

Senior Investigator for Particularly Important Cases, Internal Security and Oversight Department, Anti-Corruption Committee of the Republic of Armenia
 Lecturer, Faculty of Law, European University of Armenia
 PhD Applicant, Department of Criminal Law and Criminal Procedure Law, Russian-Armenian (Slavonic) University

SUMMARY

*Legal consequences of violating the presumption of innocence in the criminal
 procedure law of the Republic of Armenia*

This article is devoted to the study of the legal consequences of violating the presumption of innocence and the mechanisms for protecting violated rights within the criminal procedure law of the Republic of Armenia. The relevance of the research is stated by the fact that, although the principle of the presumption of innocence has been extensively examined in

both international and domestic legal frameworks, the legal consequences arising from its violation and the effective remedies available for the protection of violated rights have not yet been comprehensively analyzed in legal scholarship.

The article examines the international and domestic legal foundations of the presumption of innocence, with reference to Article 6 §2 of the European Convention on Human Rights, the Constitution of the Republic of Armenia, the Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia, as well as the case law of the European Court of Human Rights and the Court of Cassation of the Republic of Armenia.

The analysis demonstrates that violations of the presumption of innocence may occur through both procedural and non-procedural actions. Special attention is paid to the legal position expressed by the Court of Cassation of the Republic of Armenia in the case of Sedrak Kocharyan No. ED/0112/11/19, in which the Court differentiated violations of the presumption of innocence according to their procedural or non-procedural nature. The article substantiates that such an approach does not provide a complete and effective solution, since violations committed by public officials within criminal proceedings through non-procedural actions often have a more significant impact on an individual's reputation and public perception than procedural violations.

The author proposes distinguishing the legal consequences of violating the presumption of innocence not on the basis of whether the act is procedural or non-procedural, but according to the status of the subject committing the violation. Where the violation is committed by a public participant in criminal proceedings or by a court, legal protection should be ensured through criminal procedural mechanisms, including the possibility of judicial review within judicial guarantees proceedings and the imposition of an obligation to issue a public apology. In cases where the violation is committed by private individuals or entities unrelated to criminal proceedings, civil law remedies may serve as appropriate means of protection.

The article also proposes legislative amendments aimed at increasing the effectiveness of the rehabilitation institution for acquitted persons, particularly through imposing an obligation on competent authorities to publicly disseminate information concerning acquittals or the termination of criminal prosecution.

Key words: Principle of the presumption of innocence, violation of the principle of the presumption of innocence, criminal procedural protection mechanisms, civil law remedies, procedural and non-procedural actions, rehabilitation of acquitted persons, publicity of criminal proceedings.

Բնագիրը ներկայացվել է 11.05.2026թ.

Ընդունվել է տպագրության 27.05.26թ.